

müellif hattı nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (Yenicami, nr. 872, vr. 90^a-141^b).

Kureşî'nin kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *eṭ-Ṭuruḫ ve'l-ve-sâ'il ilâ ma'rifeti eḥâdişi Ḥulâsati'd-delâ'il* (Hüsâmeddin er-Râzî'nin adı geçen eserindeki hadislerin tahrîcine dair olup *el-Hidâye*'nin hadisleriyle ilgili eserin önsözünde belirttiği üzere onunla birlikte telifini tamamlamıştır); *Şerḥu Ḥulâsati'd-delâ'il*; *Tehzîbü'l-esmâ'îl-vâḳ'a fi kütübi aşḥâbine'l-ulemâ'* (*el-İ'nâye* adlı kitabının önsözünde işaret ettiği bu çalışma Hanefî imamlarının eserlerinde geçen sahâbe, tâbiîn, Hanefî imamları ve talebelerinin isimlerini ihtiva eder); *Tertîbü Tehzîbi'l-esmâ' ve'l-luḡât*; *el-Hâvî fi beyâni âşârî'l-Ṭahâvî* (*Me'âni'l-âşâr*'in hadislerini tahrîc etmiştir); *el-İ'timâd fi şerḥi'l-İ'tikâd* (Ebû'l-Berekât en-Nesefî'nin *Umdetü'l-'akâ'id*'inin şerhidir); *ed-Dürerü'l-münîfe fi'r-red 'alâ İbn Ebî Şeybe fîmâ evredehü 'alâ Ebî Ḥanîfe* (İbn Ebû Şeybe'nin *el-Muşannef*'inde Ebû Hanîfe'ye yönelttiği eleştirilerine reddiyedir); *el-Bustân fi menâkıbi'n-Nu'mân*; *el-Vefeyât*; *el-Muḥtaşar fi 'ulûmi'l-ḥadîs*. Kureşî'nin ayrıca müellefe-i kulûba dair bir eseri olduğu kaydedilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Kureşî, *el-Cevâhîrü'l-muḍıyye* (nşr. Abdülfettâh M. el-Hulvî), Kahire 1413/1993, neşredenin girişi, I, 5-89; İbn Hacer, *el-Mecma'u'l-müesses li'l-mu'cemi'l-müfehres* (nşr. M. Şekkûr Emrîr el-Meyâdîni), Beyrut 1417/1996, s. 420; a.mlf., *ed-Dürerü'l-kâmîne*, II, 392; Takıyyüddin İbn Fehd, *Laḥzû'l-elhâz* (*Zeylû Tezkireti'l-huf-fâz li'z-Zehabî* içinde, nşr. M. Zâhid Kevserî), Dimaşk 1347, s. 157-160; İbn Tağrîberdî, *el-Menhelü's-şâfi*, VII, 157, 320, 325-326, 396, 412-413; İbn Kutluboğa, *Tâcû't-terâcim fi ṭabakâti'l-Hanefiyye*, Bağdad 1962, s. 38; Temimî, *eṭ-Ṭabakâtü's-seniyye*, IV, 366-367; *Keşfü'z-zunûn*, I, 244, 616-617, 750; II, 1097, 1629-1630, 1632, 1837, 2034; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 99-100, 115; Serkîs, *Mu'cem*, I, 33; Brockelmann, *GAL*, II, 96-97; *Suppl.*, II, 89; Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, Ankara 1990, s. 83; F. Rosenthal, "Abd al-Ḳâdir al-Ḳuraşî", *EP* (İng.), I, 70.

AHMET ÖZEL

KUREYŞ (Benî Kureyş)

(بنو قريش)

Hz. Peygamber'in mensup olduğu Arap kabilesi.

Adnânîler'in Mudar kolundan olup genellikle kabul edildiğine göre adını Kureyş lakabıyla bilinen Fihri b. Mâlik'ten alır. Bu zatın asil adının Kureyş, lakabının Fihri ol-

duğu da belirtilir. Hz. Peygamber'in on birinci kuşaktan dedesi olan Fihri'nin soyu Adnân'a kadar Fihri b. Mâlik b. Nadr b. Kinâne b. Huzeyme b. Müdrîke b. İlyâs b. Mudar b. Nizâr b. Meâd b. Adnân şeklindedir. Kabileye bu adın verilmesiyle ilgili olarak ileri sürülen diğer görüşlerden birine göre Kureyş kelimesi "toplanmak, bir araya gelmek; ticaret yapmak" anlamındaki **takarruş** kökünden gelmekte ve Fihri b. Mâlik'in soyunun, Kusay b. Kilâb liderliğinde Mekke ve çevresinde ikamet etmek üzere bir araya toplanmış olması veya ticaret yapması sebebiyle böyle adlandırıldığı kaydedilmektedir. Diğer bir görüşe göre ise Kureyş, Kelb ve Esed kabilelerinde olduğu gibi bir hayvan isminden hareketle "köpek balığı" mânasındaki kırış kelimesinden türetilmekte ve köpek balığının denizdeki diğer balıklar karşısında güçlü olması gibi Kureyş'in de diğer kabilelere karşı üstünlüğünü ifade etmektedir. Öte yandan Fihri b. Mâlik'in çocuklarının hac için Mekke'ye gelenler arasında korunmaya muhtaç olanları, fakir ve ihtiyaç sahiplerini tesbit edip sıkıntılarını gidermeye çalıştıkları için "araştırmak, tefiş etmek" anlamındaki **takrîş** kelimesinden hareketle veya Fihri b. Mâlik'in torunlarından olup kabilenin kervanlarına rehberlik eden Kureyş b. Mahled'e izâfetle bu ismin verildiği zikredilir. Bazı neseb âlimleri de Kureyş'in Nadr b. Kinâne'nin adı olduğunu, kabilenin ona dayandığını söylemekte ve isimlendirme konusunda Fihri b. Mâlik hakkında söylenenleri Nadr b. Kinâne ile ilgili olarak tekrarlamakta dırlar.

Fihri b. Mâlik, bir dönemde Benî Kinâne'nin liderliğini üstlenerek Himyerîler'e karşı savaşmış ve galip gelmiştir. Rivayete göre, Kâbe'yi Mekke'den Yemen'e nakletmek suretiyle insanların hac için kendi topraklarını ziyaret etmesini isteyen Himyerîler, Hassân b. Abdükülâl kumandasında Mekke yakınlarına kadar ulaşmış, bunun üzerine Kinâne, Kureyş ve diğer kabileler Fihri b. Mâlik liderliğinde bir araya gelerek Himyerîler'le yaptıkları savaşta onları mağlûp etmiştir.

Kureyş kabilesi, uzun süre Benî Kinâne'den olan akrabalarıyla birlikte dağınık gruplar halinde Mekke dışındaki çadırlarda yaşadı. V. yüzyılın ilk yarısında Fihri b. Mâlik'in altıncı kuşaktan torunu ve Hz. Peygamber'in beşinci kuşaktan dedesi Kusay b. Kilâb liderlik vasıflarıyla Kureyş kabilesi arasında seçkin bir yer kazandı ve kabilenin tarihinde önemli bir rol oynadı. Kureyş kabilesi, Kusay liderliğinde Kinâne

ve Kudâa kabilelerinin de yardımıyla Mekke hâkimiyetini elinde bulunduran Benî Huzâ ile mücadele etti ve sonunda Mekke hâkimiyeti Kâbe ile ilgili hizmetlerle birlikte Kureyş kabilesine geçti. Kusay dağınık halde yaşayan Kureyş kollarını birleştirerek Kâbe çevresinde iskân etti. Kâbe civarında başlayarak Mekke topraklarını on parçaya ayırdı ve Kureyş'in on kolu arasında paylaştırdı. Kureyş'in bazı kolları da Mekke dışında yerleştirildi. Kabileden Mekke'de iskân edilenlere "Kureyşü'l-bitah", Mekke dışında yerleştirilenlere de "Kureyşü'z-zevâhir" adı verildi. Kusay ayrıca gerekli düzenlemeler yaparak Mekke idaresi (Dârünnedve idaresi), başkumandanlık (kıyâde), sancaktarlık (livâ), Kâbe muhafızlığı (sidâne veya hicâbe), hacılara su temini (sikâye) ve hacıları ağırlama (rifâde) hizmetlerini elinde topladı. Onun yaptırdığı Dârünnedve, Kureyş kabilesinin önemli meseleleri görüşüp karara bağladığı ve çeşitli törenlerin düzenlendiği bir toplantı yeri olarak İslâm dönemine kadar devam etti (İbn Sa'd, I, 69-73; ayrıca bk. KUSAY b. KİLÂB).

Kusay'ın ardından Mekke ve Kâbe ile ilgili hizmetler büyük oğlu Abdüddâr'a geçti. Ancak daha sonra Abdümenâfoğulları Abdüşems, Hâşim, Muttalib ve Nevfel sayıca ve itibar bakımından daha üstün olduklarını ileri sürerek bu görevlerin kendilerine verilmesini isteyince Kureyşliler arasında anlaşmazlık çıktı. Kureyş'in "mutayyebûn" (güzel koku sürünenler) denilen ve Abdümenâf'ı destekleyen Benî Esed, Benî Zühre, Benî Teym b. Mürre, Benî Hâris b. Fihri kolları ile "ahlâf" (yeminciler) veya "leakatü'd-dem" (kan yalayıcılar) denilen ve Abdüddâr'ı destekleyen Benî Mahzûm, Benî Sehm, Benî Kumah, Benî Adî b. Kâ'b kolları kendi aralarında toplanarak birbirlerini desteklemek üzere yemin ettiler. Birincilerin ittifak yeminine "Hilfû'l-mutayyebîn", ikincilerinkine "Hilfû'l-ahlâf" (Hilfû lekatü'd-dem) adı verildi. Kureyş'in Benî Âmir b. Lüey ile Benî Muhârib b. Fihri kolları ise tarafsız kaldı. Taraf olan kollar çatışma noktasına gelmişken uzlaşmadan yana olanlar ağır bastı ve bunların araya girmesiyle anlaşma sağlandı. Anlaşmaya göre sidâne (hicâbe) ve livâ görevleriyle Dârünnedve yöneticiliği Abdüddâr'da kaldı. Sikâye, rifâde ve kıyâde görevleri ise Abdümenâf'a verildi. Bu durum İslâmiyet'in zuhuruna kadar devam etti. Daha sonra kıyâde Abdüşems'e, ondan oğlu Ümeyye'ye, ondan da oğlu Harb'e geçti. Sikâye ve rifâde zenginliği ve cömertliğinden dolayı Hâşim b. Abdü-

menâf'a, ondan oğlu Abdümuttalib'e ve ardından bunun oğlu Ebû Tâlib'e geçti. Ancak Ebû Tâlib'in malî durumu bozulunca kardeşi Abbas ondan bu görevleri devraldı. Hâşimoğulları'nın reisliği ise ölüncüye kadar Ebû Tâlib'in uhdesinde kaldı.

Kusay b. Kilâb'ın Kureyş'in çeşitli kollarını Mekke'ye yerleştirmesiyle kabile yarı göçebelikten yerleşik hayata geçmişti. Mekke tarıma elverişli olmadığından Kureyş kabilesi ticaretle geçimini temin etmekte, ancak bu ticaret Mekke dışına taşmamaktaydı. Mekke'nin saldırı korkusu bulunmaksızın gelinebilecek ve sığınabilecektir kutsal bir yer (harem) oluşu şehrin bir ticaret merkezi olarak gelişmesine imkân vermişti. Kureyşliler Mekke'ye gelen yabancı tâcirlerden mal satın alır, kendi aralarında ve çevredeki Araplar'la alışveriş yaparlardı. Daha sonra Hâşim b. Abdümenâf ile kardeşlerinden Muttalib, Abdüşems ve Nevfel Bizans, Yemen, Habeşistan ve İran devletleri nezdinde ticaret antlaşmaları yaptılar. Ayrıca ticaret güzergâhı üzerindeki kabilelerle saldırmazlık antlaşmaları imzaladılar. Böylece Mekke ticareti milletlerarası bir mahiyet kazandı. Kureyşliler, gerek antlaşmalar gerekse Kâbe hizmetlerini yürütmenin vermiş olduğu itibar sayesinde emniyet içerisinde kışın Yemen'e ve Habeşistan'a, yazın Suriye ve Anadolu'ya kadar ticarî amaçlı yolculuklar yapmaya başladılar. Kureyş'in bu serbest dolaşımı "îlâf" kelimesiyle ifade edilmekte ve Kur'an-ı Kerim'de Kureyş (îlâf) adı verilen sürenin konusunu teşkil etmektedir.

Hâşim b. Abdümenâf, icraatlarıyla hem kendi kabilesi hem Arabistan'daki diğer kabileler ve komşu devletlerin hükümdarları nezdinde itibar kazandı. Ancak kardeşi Abdüşems'in oğlu Ümeyye, Hâşim'in nüfuzunu kiskanarak onu "münâfere"ye (nesep, şan ve şeref konusunda karşılıklı övünme) davet etti. Münâfere neticesinde amcasına yenilen Ümeyye, önceden kararlaştırılan şartlara göre elli deve vermek ve on yıl müddetle Dimaşk'ta ikamet etmek zorunda kaldı. Bu olay, Kureyş arasında İslâm'dan sonra da kendisini gösteren Hâşimî-Emevî çekişmesine zemin hazırladı. Bir süre sonra Ümeyye'nin oğlu Harb'in Hâşim'in oğlu Abdümuttalib'in emanî altındaki yahudi bir tâciri gizlice öldürtmesi, Kureyş'in diğer bazı kollarını da içine alan ciddi bir gerginliğin yaşanmasına sebep oldu (bk. HARB b. ÜMEYYE).

Hz. Peygamber'in doğumundan önce Kâbe'yi yıkarak üzere gelen Habeşistan'ın

Yemen valisi Ebrehe'nin bu teşebbüsünün başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından Araplar, Kâbe'ye ve hac ibadetine daha önce görülmemiş derecede değer vermeye başladıkları gibi "ehlullah, cîrânullah" kabul edilen Kureyş'in de itibarı artmıştı. Bu sebeple Kureyşliler Kinâne, Huzâa ve Benî Âmir b. Sa'saa gibi kabilelerle birlikte Hz. İsmâil'in soyundan geldikleri, Mekke'de oturdukları ve Kâbe'nin hizmetinde buldukları için kendilerine birtakım dinî-iktisadî imtiyazlar (hums) tanıyıp kuralları koydular. Bu imtiyazlar Mekke ekonomisine katkı sağlamış, imtiyazların elde edilmesinin ardından kurulan ünlü Ukâz panayırı da bu durumu güçlendirmiştir (bk. HUMS). Kureyşliler, Mekke çevresinde hac mevsimi dikkate alınarak kurulan Ukâz, Mecenne ve Zülmeccâz gibi panayırının yanı sıra Arabistan'ın çeşitli bölgelerindeki panayırlara da iştirak etmekte ve önemli miktarda ticarî gelir sağlamaktaydılar. Bu panayırının siyasî ve sosyokültürel açıdan da ehemmiyetleri vardı.

İslâmiyet'in ortaya çıktığı sıralarda Benî Abdümenâf'ın kolları olan Hâşim, Muttalib, Abdüşems ve Nevfel oğulları, nüfuslarının artmasına paralel olarak varlıklarını müstakil bir şekilde hissettirmeye başlamışlardı. Nitekim Ficâr savaşlarının dördüncüsünde Kureyş kabilesinin genel kumandanı aynı zamanda Abdüşems oğulları'nın başında yer alan Harb b. Ümeyye olmakla birlikte her kolun başında bir kumandan bulunmaktaydı. Bu savaş birbiriyle müttefik olan Kureyş-Kinâne ve Kays-Aylân arasında cereyan etmiş, Hâşimoğulları'nın reisi Ebû Tâlib haram aylara denk gelmesi dolayısıyla savaşa katılmaya razı olmamış, Abdullah b. Cüd'an ve Harb b. Ümeyye'nin ısrarı üzerine Hâşimoğulları, Zübeyr b. Abdümuttalib kumandasında savaşa katılmak zorunda kalmıştı. Savaş Kureyş ve müttefiki Kinâne'nin zaferiyle sonuçlandı. İslâmiyet'in zuhuru sırasında Emevî ve Hâşimî kolları arasında ortaya çıkan ihtilâflarda Muttaliboğulları Hâşimoğulları'nı desteklerken Nevfeleğulları Ümeyyeoğulları ile birlikte hareket etmişlerdir. İslâm'dan önce Hâşimoğulları'nın önderliğinde bazı Kureyş kabilelerinin Mekke'de haksızlığa uğrayan insanlara yardım etmek amacıyla yaptıkları, Hz. Muhammed'in de katıldığı Hilfü'l-fudûl antlaşmasına Hilfü'l-mutayyebîn'den Esed, Zühre, Teym b. Mürre ve Hâris b. Fihri ile Abdümenâf'ın Hâşim ve Muttalib kolları iştirak etmiş, bu anlaşmada Hilfü'l-ahlâf

mensupları ile Abdümenâf'ın Abdüşems ve Nevfel kolları ise yer almamıştır.

Hz. Muhammed otuz beş yaşlarında iken Kureyş'in Ahlâf ve Mutayyebûn kolları, yangın ve sel sularından büyük zarar gören Kâbe'yi yeniden inşa etmek için bir araya geldiler. Ancak Hacerülesved'in yerine konulması hususunda kabileler arasında anlaşmazlık çıktı. Kureyşliler'in en yaşlısı Ebû Ümeyye b. Mugire'nin teklifiyle belirlenen bir yöntem sonunda hakem tayin edilen Hz. Muhammed, Hacerülesved'in bütün kabile kollarının iştirakiyle yerleştirilmesini sağlamak suretiyle muhtemel bir çatışmayı önlemiş oldu. Kureyşliler Kusay b. Kilâb, Abdümenâf b. Kusay ve Muttalib b. Abdümenâf dönemlerinde Mekke çevresinde bedevî bir hayat süren ve Ehâbiş adı verilen çeşitli kabilelerle ittifak antlaşmaları yapmışlardı; bu ittifak Ehâbiş'in Mekke fethinden (8/630) sonra müslüman olmasına kadar devam etmiştir.

İslâm'dan önce Kureyş kabilesi arasında genel olarak diğer Arap kabileleri gibi putperestlik yaygındı. Kureyşliler putlarını Kâbe'nin içine ve çevresine yerleştirmekte, putların önünde fal okları çekerek yapacakları işler konusunda karar vermekteydiler. Ayrıca hac için Kâbe'yi ziyarete gelen kabilelerden âzami derecede istifade etmek ve onların ilgilerini çekmek için başka kabilelerin putlarını da Kâbe'ye ve çevresine dikiyorlardı. Kâbe içinde sayıları 360'ı bulduğu rivayet edilen putların en büyüğü olan Hübel Kureyş'in en önemli putu olarak gösterilir. Uzzâ, İsâf ve Nâile de Kureyş'in diğer meşhur putlarıydı.

Hz. Peygamber İslâm davetine başladığında Kureyşliler, putperestliğin yıkılması sonucu Arap kabileleri yanında elde etmiş oldukları dinî üstünlükle ticarî nüfuz ve menfaatlerinin kaybolacağından endişe ediyorlardı. İslâm'a muhalefette Ümeyyeoğulları ile Mahzumoğulları'nın başı çektikleri görülmektedir. Bu arada Resûl-i Ekrem'e karşı duyulan kiskançlık ve rekabet hisleri de bazı Kureyş ileri gelenlerinin ona inanmasına engel oluyordu. Ebû Cehil ile Velîd b. Mugire gibi şahısların Hz. Peygamber'e karşı çıkmalarında Câhiliye taassubundan kaynaklanan kabile asabiyetinin önemli etkisi olduğu görülmektedir.

Resûl-i Ekrem'in davetini engellemek için Kureyş'in münazara ve tartışmalara girişmek suretiyle başlayan, alay, iftira, bojkot, işkence ve hatta öldürmeye ka-

dar varan düşmanlıkları müslümanları Mekke'yi terk edip önce Habeşistan'a, ardından Hz. Peygamber ile birlikte Medine'ye hicret etmeye mecbur bırakmıştı. Mücadele bununla bitmemiş, Resûlullah'ın Medine döneminde yaptığı savaşların ve gönderdiği seriyelerin birçoğu Kureyş'e yönelik olmuştur. Hz. Peygamber ve müslümanlar Kureyş ile mücadeleyi Bedir, Uhud, Hendek gazveleri ve Hudeybiye Antlaşması gibi başlıca olaylarla 8 (630) yılında Mekke'nin fethine kadar sürdürmüşlerdir. Kureyş'in liderliğini üstlenen ve birçok savaşta Kureyş'in kumandanı olarak müslümanların karşısına çıkan Ebû Süfyan ve çevresi Mekke fethi sırasında İslâmiyet'i kabul etmiş, böylece Mekke fethiyle İslâm'ın yayılmasındaki ciddi engellerden biri ortadan kalkmıştır.

Kureyş kabilesinin Kusay zamanında Muhârib b. Fihr, Hâris b. Fihr, Âmir b. Lüey, Adî b. Kâ'b, Teym b. Mürre, Mahzûm, Sehm, Cumah, Esed ve Zühre kollarına ayrılmış olduğu, Kusay'dan sonra onun oğullarından Abdümenâf ve Abdüddâr, ardından İslâm dönemine kadar Abdümenâf'ın soyundan Hâşim, Muttalib, Nevfel ve Abdüşems (Ümeyye) kollarının, İslâm'dan sonra da temelde Benî Hâşim ve Benî Ümeyye şeklinde iki ana kolun devam ettiği anlaşılmaktadır. Benî Hâşim, Abdümttalib'in dört oğluna (Abbas, Ebû Tâlib, Hâris, Ebû Leheb) nisbet edilen Ab-bâsîler, Tâlibîler, Hârisîler ve Lehebîler'den teşekkül ediyordu. Bunlar da Hz. Ali'ye nisbetle Alevîler, Ca'fer b. Ebû Tâlib'e nisbetle Ca'ferîler gibi çeşitli alt kolları ayrılmıştır. Abdümttalib'in diğer oğlu ve Resûl-i Ekrem'in babası Abdül-lah'ın soyu ise Resûl-i Ekrem'in kızı Hz. Fâtima yoluyla devam etmiştir. Hz. Peygamber'in soyunu devam ettirdikleri için Hz. Hasan'ın soyundan gelen Hasenîler (şerifler) ve Hz. Hüseyin'in soyundan gelen Hüseyinîler (seyyidler) müslümanlar arasında diğer Hâşimîler'den daha fazla itibar görmüştür. Tarih boyunca Benî Hâşim mensupları tarafından birçok devlet kurulmuştur (bk. HÂŞİM [Benî Hâşim]; HÂŞİMİLER). Mekke fethine kadar müslüman olmamakta direnen Ümeyyeoğulları ise Süfyanîler ve Mervânîler olmak üzere iki ana kola ayrılmış, Muâviye b. Ebû Süfyan Emevîler ve Hişâm b. Abdülmelik'in torunlarından Abdurrahman b. Muâviye Endülüslü Emevî Devleti'ni kurmuştur.

Hz. Peygamber'in Kureyşli olması, bazı hadis kaynaklarında hilâfetin Kureyş'e ait olduğuna dair rivayetlerin yer alması (Bu-

hârî, "Ahkâm", 2; Müslim, "İmâre", 4, 8-9) ve başlangıçtan itibaren halifelüğün uzun süre Kureyş mensupları tarafından temsil edilmesi gibi sebeplerle devlet başkanının Kureyşli olmasının şart olup olmadığı veya bunun dinî-hukukî bir zorunluluk mu yoksa o dönem için siyasi bir gereklilik mi olduğu konusu tartışılmıştır (bk. HİLÂFET; İMÂMET). Kureşî veya Kureyşî nisbesiyle anılan Kureyş kabilesi mensupları arasında Mekke'de ve diğer İslâm şehirlerinde İslâm ilimlerinin çeşitli dallarında meşhur olmuş birçok âlim yetişmiştir (Sem'ânî, X, 94-97, 120-123).

Kureyş kabilesine tarih, ensâb ve tabakat kitaplarında geniş yer verildiği gibi bu kabileyile ilgili müstakil eserler de kaleme alınmıştır. Bunlar arasında bir kısmı günümüze ulaşmış olan Müerric es-Sedûsî'nin *Kitâbü Hzâf min nesebi Kureyş*, Hişâm b. Muhammed el-Kelbî'nin *Büyûtâtü Kureyş* ve *Elkâbü Kureyş*, Heysem b. Adî'nin *Büyûtâtü Kureyş*, Ali b. Muhammed el-Medâinî'nin *Kitâbü Nesebi Kureyş* ve *aĥbârühâ*, Mus'ab b. Abdullâh ez-Zübeyrî'nin *Kitâbü Nesebi Kureyş*, İbn Habîb el-Baĥdâdî'nin *el-Mü-nemmak fî aĥbârî Kureyş*, Zübeyr b. Bekkâr'ın *Cemheretü nesebi Kureyş* ve *aĥbârühâ*, İbn Ebû'd-Dünyâ'nın *Aĥbârü Kureyş* ve Muvaffakuddin İbn Kudâme el-Makdisî'nin *Kitâbü't-Tebyîn fî ensâbi'l-Kureşiyîn* adlı eserleri zikredilebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Ahkâm", 2; Müslim, "İmâre", 4, 8-9; Müerric es-Sedûsî, *Kitâbü Hzâf min nesebi Kureyş* (nşr. Selâhaddin el-Müneccid), Beyrut 1396/1976, s. 3, 12, 25, 30, 61, 73; İbnü'l-Kelbî, *Cemhere* (Nâcî), s. 22-37, 58, 60, 61, 63, 105; Vâkıdî, *el-Megâzî*, II, 440, 571, 780, 873; İbn Hişâm, *es-Sîre*², I, 94-97, 105-110, 117, 123-151, 186, 192, 199, 263, 289, 315; II, 606; İbn Sa'd, *eĥ-Tabakât*, I, 20, 66-88; İbn Habîb, *el-Mü-nemmak*, tür.yer.; Mus'ab b. Abdullâh ez-Zübeyrî, *Kitâbü Nesebi Kureyş* (nşr. E. Lévi-Provençal), Kahire 1953, tür.yer.; Ezrakî, *Aĥbârü Mekke* (Melhas), tür.yer.; Belâzürî, *Ensâb*, I, 38-64, 67, 78, 87, 91, 99, 125, 130, 133, 229; Ya'kûbî, *Târîh*, I, 223, 233, 238-253; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), II, 239-265; Sem'ânî, *el-Ensâb*, X, 94-97, 120-123; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, II, 352-362; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, IV, 18-90; W. Montgomery Watt, *Hz. Muhammed Mekke'de* (trc. M. Ramî Ayas – Azmî Yüksel), Ankara 1986, s. 11-39; a.mlf., "Kurayş", *EP* (İng.), V, 434-435; Hüseyin Münis, *Târîhu Kureyş*, Cidde 1408/1988; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi* (Tuĥ), I, 31-35, 51-55, 217-283; İrfan Aycan, *Saltanatı Giden Yolda Muaviye b. Ebû Süfyan*, Ankara 1990, s. 26-44; V. Sehhâb, *İlâfû Kureyş*, Beyrut 1992, s. 201-231, 285, 299, 321, 355, 380; Mustafa Fayda, *Allah'ın Kılıcı Halid b. Velid*, İstanbul 1992, s. 25-37; a.mlf., "Ensâb", *DİA*, XI, 246-248; Avâtîf Edîb Ali Selâme, *Ku-*

reyş kable'l-İslâm, Riyad 1414/1994; İbrahim Sarıçam, *Emevî-Hâşimî İlişkileri*, Ankara 1997, s. 33-104; Mustafa S. Kûçükaşçı, *Cahiliye'den Emevîler'in Sonuna Kadar Haremeyn* (doktora tezi, 1999), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 19-31, 36-39, 56, 95-102; M. J. Kister, "Mecca and Tamim (Aspects of their Relations)", *JESHO*, VIII (1965), s. 113-163; Ahmed İbrâhim eş-Şerîf, "Kureyş: Kâbiletü'l-'Arab", *Mecelletü Külliyyeti'l-âdâb ve'l-terbiye*, I, Küveyt 1972, s. 101-134; M. Said Hatiboĥlu, "İslâm'da İlk Siyasi Kavmiyetçilik: Hilâfetin Kureyşliliği", *A'İFD*, XXIII (1978), s. 121-213; Ahmet Önkâl, "Ensâb'la İlgili Eserler", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IV, Konya 1991, s. 55-72; H. Lammens, "Kureyş", *JA*, VI, 1014-1019; Hüseyin Algül, "Hilfû'l-Mutayyebîn", *DİA*, XVIII, 32-33.

 CASİM AVCI

KUREYŞ SÜRESİ

(سورة قريش)

Kur'ân-ı Kerim'in yüz altıncı süresi.

Mekke döneminde nâzil olmuştur. Dört âyet olup fâsılası ، ش ، ف harfleridir. Sürede Kureyş kabilesinden bahsedildiği için bu adı almıştır. Li-îlâfî Kureyş olarak da adlandırılır. Kur'ân-ı Kerim'de sadece Kureyş süresine illet ve sebep gösterme (ta'îlî) edatı olan lâm harfiyle başlanmaktadır. Sürenin ilk âyetinde Allah'ın Kureyş kabilesine lutuflarda bulunduğu hatırlatılarak kabile imana davet edilmektedir.

Kureyş süresi konu ve anlam bakımından bir önceki Fil süresinin devamı gibidir. Fil süresinde Kureyşlilerin Ebrehe ordusunun saldırısından nasıl korunduğu anlatılırken bu sürede Kureyş'e verilen nimetler, güven ve refah dile getirilmektedir. Aralarındaki yakın ilgi sebebiyle bu iki sürenin tek süre olduğunu söyleyenler bulunmakla birlikte bu görüş doğru değildir. Sürede Kureyş adına yer verilmiş olması, Hz. Peygamber'in ve ilk müslümanların bu kabileyeye mensup olmalarının yanı sıra Kâbe'nin bakımı, Kâbe ve hac işlerinin yönetimi, hacılara su ve yemek dağıtımı gibi hizmetlerin yine bu kabile tarafından yerine getirilmiş olmasıyla bağlantılıdır.

Sürenin başında Allah'ın Kureyşlileri yaz ve kış yolculuklarına alıştırdığı ifade edilir (âyet 1-2). İlk âyette yer alan "îlâf" kelimesi sözlükte "alıştırma, ısındırma; ahid, antlaşma ve ülfet" gibi anlamlara gelir. Kureyş ismine izâfe edilen kelime sürede iki defa geçmektedir. Kelimenin dostluk anlamı dikkate alındığında burada hem Kureyş'in kendi içindeki güven ve kaynaşmaya hem de komşu topluluklar-